

Werken met doelen en leerlijnen

Zicht op het leerproces

Als leerkracht heb je dagelijks te maken met leerlijnen en doelen, vaak vanuit de methode. Maar hoe krijgen we zicht op het leerproces van leerlingen? Dit artikel is geen pleidooi voor het overboord gooien van methodes, maar wel voor het centraal stellen van het vakmanschap, de vrijheid en creativiteit van de leerkracht.

Marcel Schmeier is adviseur taal en rekenen bij Expertis Onderwijsadviseurs: www.expertis.nl (marcel.schmeier@expertis.nl)

Al gebruiken we de mooiste materialen en de beste methodes, de onderwijskwaliteit wordt vooral bepaald door de kwaliteit van de man of vrouw voor de klas. Dit artikel geeft praktische handvatten voor scholen om meer zicht te krijgen op de leerlijn en doelen.

Het doel voor ogen

Goed onderwijs begint met het vaststellen van doelen: wat willen we kinderen leren? Vervolgens worden er toetsmomenten ingepland om te controleren of de aangeboden leerstof daadwerkelijk door alle leerlingen wordt beheerst. Tot slot worden er activiteiten toegevoegd om gericht te kunnen werken aan de vastgestelde doelen.

We spreken van 'doelgericht onderwijs' als de activiteiten in dienst staan van het behalen van vooraf gestelde doelen. Bij de tegenhanger 'activiteitgericht onderwijs' is het vooraf onduidelijk wat kinderen gaan leren en is het leerproces overgeleverd aan wat min of meer toevallig aan bod komt.

Leerkrachten op basisscholen hebben dagelijks te maken met doelen en leerlijnen. De meeste leermethodes hebben duidelijke doelen per les, periode en schooljaar. Hierdoor weten leerkrachten dat ze uiteindelijk veilig de einddoelen van de basisschool kunnen behalen met hun leerlingen. Leermethodes geven dus veiligheid en gemak.

Leren gaat veel beter als je weet wat je moet kunnen

Aan de andere kant kunnen leermethodes je het zicht op de doelen ontnemen. Als je maar netjes alle lessen volgens de planning geeft, zou je het gevoel kunnen hebben dat vanzelf alles goed komt. De verantwoordelijkheid voor het wel of niet behalen van de doelen ligt dan bij de methode in plaats van bij de leerkracht. Als leerkracht ben je echter méér dan een uitvoerder van instructies in de handleiding van een methode. Een helder beeld van wat leerlingen moeten kunnen en kennen aan het einde van de periode is een goed handvat waarmee de leerkracht zijn verantwoordelijkheid kan nemen en zijn vakmanschap ten volle kan gebruiken. Zicht hebben op de leerdoelen vergroot de motivatie om deze daadwerkelijk te halen. Ook kan de leerkracht beter inschatten of hij op koers ligt met zijn leerlingen. De methode is een middel om de leerdoelen te bereiken en de leerkracht

kan kiezen om bepaalde opdrachten aan te passen, weg te laten of juist extra oefenstof toe te voegen.

Leerdoelen helder krijgen

Om de leerdoelen helder te krijgen stelt een schoolteam gezamenlijk leerlijnen vast voor de verschillende vakgebieden. Het is aan te raden om met één vakgebied te starten, bijvoorbeeld met rekenen. Dit vak leent zich hier goed voor, omdat de leerstof betrekkelijk eenvoudig is in te delen.

Andere vakken die geschikt zijn om mee te starten zijn technisch lezen en spelling.

Het opstellen van de leerlijn hoeft natuurlijk niet helemaal uit het niets te gebeuren, want de rekenmethode bevat vaak al een (verborgen) leerlijn. Om deze zichtbaar te maken, maakt ieder teamlid een overzicht van de leerdoelen voor de eigen groep door naar de leerstof in de methode te kijken. Dit wordt gedaan in een aantal werkvergaderingen waarvoor ieder teamlid de handleiding en leerlingboeken meebrengt. Steeds vaker staat de leerlijn overigens ook beschreven in de handleiding of worden er leerlijnboekjes geleverd bij de methode.

Bij het vaststellen van de leerlijn is het aan te raden om telkens

Human Touch Photography

Leerlijn rekenen

Versie 28-01-2012

Groep	Domein	Onderwerp	Concrete doelen
GROEP 2 100 minuten instructie per week <small>Hoera, we leren tellen en getalbegrip!</small>	Getallen en relaties	Uitspraak, schrijfwijze, kenmerken	Begrippen: veel, weinig, meer, minder, evenveel, eerste, laatste, middelste, recht, schuin.
		Tellen, doortellen, terugtellen	Vooruit- en terugtellen vanaf verschillende startpunten t/m 20. Akoestisch kunnen tellen van hoeveelheden t/m 20: bv. stippen op een dobbelsteen, knikkers, kinderen met een bril, etc.
		Ordenen en getallenreeksen	Voorwerpen groeperen op basis van overeenkomsten: vorm, kleur, grootte. Voorwerpen ordenen op basis van kenmerken: van hoog naar laag, van meer naar minder, van dun naar dik, van smal naar breed.
	Getalbegrip: getallenrij, getallenlijn en getallenstelsel	Koppelen van hoeveelheid aan hoeveelheid: leeftijd aan vingers, rondjes aan knikkers, etc. Vlot vingerbeelden t/m 10 herkennen en dobbelsteenbeelden t/m 6. Nominale getallen: huisnummer, groep 2, rugnummer 4, buslijn 8, etc. Rangtelwoorden t/m 10: eerste, tweede, derde, etc. Bewust zijn dat je met geld dingen kan kopen. Bekend zijn met munten en briefjes.	
	Meetkunde	Geld	Dagen van de week. Dagdelen: ochtend, middag, avond en nacht. Gebeurtenissen in de juiste volgorde plaatsen. Bewust zijn van het verband tussen tijd en klok. Enkele belangrijke momenten van de dag kunnen benoemen. Dagritme van de schooldag begrijpen en kunnen gebruiken: hiervoor, hierna. Eigen leeftijd weten.
		Tijd	Kunnen bepalen wel voorwerp lichter/zwaarder is met behulp van een balans.
Vormen en ruimtelijke oriëntatie		Vierkant, cirkel en driehoek kunnen herkennen, benoemen en tekenen. Dichtbij en veraf. Links en rechts.	
<p>Zorg voor een dagelijks instructiemoment van 20 minuten in de grote kring. Geef de risicokinderen verlengde instructie in de kleine kring. Laat de instructie dagelijks verwerken in werkjes, oefeningen en hoeken.</p> <p>Neem aan het eind van groep 1 en halverwege groep 2 de Utrechtse Getalbegrip Toets Revisited af. Geef kinderen die hierop uitvallen extra leertijd en instructie, zodat ook zij aan het eind van groep 2 de leerdoelen hebben behaald.</p> <p>Meet ieder half jaar de toepassingsvaardigheid met Cito Rekenen. Deze toets meet niet zuiver de rekenvaardigheid: intelligentie en taalvaardigheid spelen een rol. Kinderen die hierop uitvallen niet indelen op een lager niveau, maar bij de groep houden.</p> <p>Stel geen lagere doelen voor zwakke rekenaars, maar zie hen als risicorekenaars en zorg voor een forse uitbreiding van de leertijd d.m.v. convergente differentiatie en preteaching. Laat deze kinderen altijd meedoen met de groepsinstructie en zorg dat zij dezelfde fundamentele doelen halen als die minimaal voor de groep zijn gesteld. Gebruik geen andere didactieken, uitleg en materialen, omdat dit verwarrend is voor hen. Laat hen niet uit de klas halen tijdens de rekenlessen, maar zorg voor verlengde instructie na de groepsinstructie. Risicorekenaars hebben voornamelijk meer leertijd (instructie en inoefening) nodig om dezelfde doelen te halen. Differentieer dus naar benodigde leertijd. Zet vooral in op tellen en getalbegrip.</p>			

Figuur 1: Fragment van een leerlijn rekenen groep 2

Onderwijsgek.nl

naar de toetsen te kijken aan het eind van ieder blok. De toetsen vormen het controlelement waarop wordt gekeken of de leerlingen de aangeboden leerstof beheersen en bevatten dus telkens de belangrijkste leerdoelen. Door de leerlijnen samen te voegen en te overleggen over de afstemming tussen de verschillende leerjaren, gaat het gesprek over onder- →

3.15	<p>Woorden eindigend op -eer/-oor/-eur, waardoor er een klankverkleuring optreedt (beer, spoor, kleur)</p> <p><i>"Fopletter /r/ bij eer, oor, eur. Ik hoor een i, maar schrijf een ee. Ik hoor een o, maar schrijf een oo. Ik hoor een u, maar schrijf een eu."</i></p> <p><i>Gebaar: duim op neus en overige vingers bewegen.</i></p>	
------	--	---

Figuur 2: Een fragment van een leerlijn spelling waarin afspraken over de didactiek zijn toegevoegd.

Onderwijsgek.nl

wijsinhoud. Door deze samenwerking ontstaat binnen het team bovendien een gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid en het besef dat een ieder bijdraagt aan het einddoel om alle kinderen als competente rekenaars aan het eind van groep 8 over te kunnen dragen aan het voortgezet onderwijs.

Het resultaat is een leerlijn waarin per leerjaar kort en bondig de rekendoelen staan geformuleerd (zie figuur 1).

Deze leerlijn vormt de basis voor een verdere uitwerking, bijvoorbeeld door didactieken toe te voegen. Hoe wordt de leerstof precies uitgelegd en aangeleerd aan de leerlingen? Door hierover afspraken te maken, kunnen leerkrachten hun instructie op elkaar afstemmen en ook hierin een doorgaande lijn realiseren (zie figuur 2). Hiermee wordt voorkomen dat leerkrachten zaken op een verschillende manier uitleggen. Dit kan namelijk verwarring veroorzaken bij leerlingen. Vooral voor zwakke leerlingen is eenduidige instructie van groot belang, maar ook de overige leerlingen profiteren hiervan.

Rekenen

Ik leer het metriek stelsel kennen: **meter, liter, gram.**

Ik ken de stappen **cm - dm - m.** Maar ook **ml - cl - dl - l**

Ik kan **grote keersommen** oplossen door te **spilisen**

6×23 → 6×20
→ 6×3

Ik kan optellen en aftrekken met een **D H T E** schema

Ik ken de **getallenlijn** tot **10 000**

Ik kan **kassabonnen** optellen en het **wisselgeld** berekenen

Onderwijsgek.nl

6 blok 1

Figuur 3a: Doelen voor een rekenblok (Alles Telt) visueel gemaakt voor de leerlingen (OBS De Schatkamer, Zwolle)

Delen met leerlingen en ouders

Nu de leerlijn voor de leerkrachten is gemaakt, kan het team deze vertalen naar leerlingen en ouders. Hiervoor wordt de leerstof per blok verzameld op een doelenposter en concreet gemaakt met voorbeelden en afbeeldingen (zie figuur 3a en 3b).

De doelenposters worden in kleur afgedrukt op A4 of A3 en opgehangen in de klas aan het begin van een nieuw rekenblok. Samen met de kinderen wordt vooruitgeblikt op wat er geleerd gaat worden. Hierdoor worden de kinderen meer betrokken bij het leerproces. De posters van de verschillende blokken kunnen in een map worden gedaan, zodat kinderen vooruit kunnen kijken of juist terug kunnen kijken op wat ze allemaal al geleerd hebben.

Kinderen vinden het vaak heel spannend om te zien wat ze gaan leren. Ze kunnen trots reageren als ze zien dat ze iets al beheersen dat nog aangeboden moet worden. Terugkijken naar reeds aangeboden leerstof zorgt soms voor verbaasde en hilarische reacties. Kinderen worden bewust gemaakt van het feit dat ze leren. En dit zorgt voor een grotere betrokkenheid.

De doelenposters kunnen ook worden opgehangen op de gang, zodat kinderen van verschillende leerjaren kunnen zien wat er in een groep geleerd wordt. Ook krijgen ouders zo de mogelijkheid om kennis te nemen van de leerdoelen in de groep van hun kind.

Nog effectiever is het om de doelenposters per leerjaar als pdf op de schoolwebsite te plaatsen of om deze mee te sturen met de digitale nieuwsbrief. Ouders worden zodoende inhoudelijk betrokken bij het leren op school en kunnen thuis de leerstof herhalen of terugvragen aan hun kind. Hierdoor gaat het gesprek thuis niet alleen over of het leuk was op school,

wat leren we in kern 5? thema: sprookjes

ik lees: **letter** eu j ie l ou uu

woord reus jas riem bijl hout vuur

zin een sok in mijn huis. een huis voor poes.

ik spel: ik luister ik flits: letters en woorden

ik hak en plak ik maak een woord ik hoor de klank en schrijf de letter

ik weet: wat een sprookje is

en ik vertel het sprookje na

nieuwe woorden: het spoor de dwerg de reus

de heks de draak

de kiezelstenen de fee met het toverstokje het elfje

omhakken

Onderwijsgek.nl

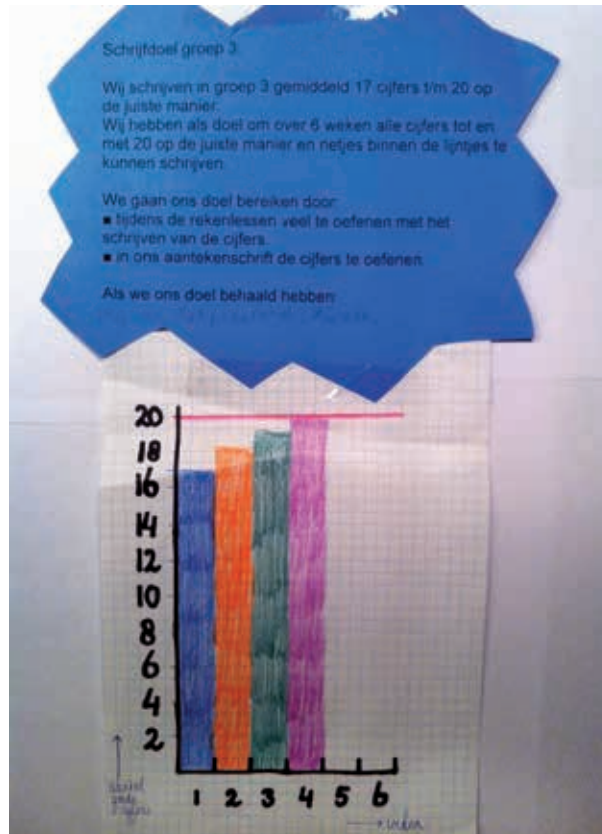
Figuur 3b: Doelen voor een leesblok (Veilig Leren Lezen) visueel gemaakt voor de leerlingen (OBS De Compositie, Almere)

maar ook over wat er is geleerd. Het biedt tevens de mogelijkheid om oefeningen mee te geven waarmee ouders de op school behandelde leerstof thuis kunnen herhalen.

Prestatiedoelen visualiseren

Leren gaat veel beter als je weet wat je moet kennen of kunnen aan het eind van een vooraf gestelde tijd. Aan het begin van de les bespreekt de leerkracht daarom met de leerlingen welke doelen er aan het eind van de les met elkaar behaald of bereikt moeten zijn. Het lesdoel wordt op het bord genoteerd en aan het eind van de les wordt er teruggeblikt in hoeverre het doel is bereikt (zie de tabel hieronder). Het leerproces wordt nog concreter gemaakt door in de groep gebruik te maken van een databord. Hierop worden de leervorderingen zichtbaar gemaakt door middel van grafieken. Bijvoorbeeld door het gemiddelde aantal sommen te noteren dat de groep goed kan maken in twee minuten.

Er wordt altijd gewerkt met een groeps-gemiddelde, zodat ook de zwakke leerlingen veilig kunnen deelnemen. Leren wordt hiermee ook een sociaal proces, kinderen helpen elkaar om zodoende samen een beter resultaat te behalen. Er ontstaat een op leren en presteren gericht leer-klimaat in de klas, waarbij in gezamenlijkheid aan beheersing van de leerstof wordt gewerkt.

KBS De Vlieger, Landhorst

voorbeeld van een databord in groep 3

rekgroep 4 blok 8	Wat hebben we al geleerd? <ul style="list-style-type: none"> • Splitsrij van 10 en 8 • Tempo sommen • Toets 4 gemaakt Wat gaan we vandaag leren? Uit een verhaaltje een keersom halen
<ul style="list-style-type: none"> • sommenspel • met de juf keersommen uit een verhaaltje halen • zelf maken: wisboek 51 • samen met de juf naar de toets kijken en verbeteren • afsluiting 	

Het lesdoel wordt op het bord gezet (SBO Laurentiuschool, Delft)

Doelen geven vrijheid

Als de leerkracht de doelen helder heeft, dan geeft dit vrijheid en ruimte voor creativiteit en het eigen vakmanschap. Als in groep 2 een leerling een zak kastanjes meeneemt naar school, dan kan de leerkracht dit aangrijpen om te werken aan het doel 'koppeling getal-hoeveelheid' en de reguliere les over dit onderwerp hierdoor vervangen.

Of als de leerkracht van groep 8 merkt dat het optellen van ongelijknamige breuken bij veel leerlingen nog problemen oplevert, dan kan hij een extra instructie en inoefening organiseren met eigen bronnen, zoals bijvoorbeeld breukencirkels of een rekenblad van www.sommenprinter.nl. Op deze manier kan de leerkracht telkens tegemoet komen aan wat de leerlingen nodig hebben om de gestelde

groepsdoelen te bereiken. Ook kunnen zogenoemde 'gouden momenten', zoals een leerling die kastanjes meebrengt, worden aangegrepen om toch doelgericht te werken. Doelen geven vrijheid. ●

VERDER LEZEN!

- Stap, M. van der (2010). *Van kerndoel tot leerlijn. Concretisering van de kerndoelen voor het speciaal onderwijs*. Amsterdam: SWP.
- Mark, M. van der & Kuiper, J. (2009). *Het grote rekenboek. Alles over rekenen in één boek*. Groningen: Scala Leuker Leren.